

Рассказы, юмор и ритуалы содержат элементы исторических традиций и культуры. Перечисленные черты позволяют достичь самого главного в человеческом сообществе – взаимопонимания и взаимодействия.

Таким образом, можно утверждать, что высшее образование позволяет не только и не столько повысить технологию производства, но и через духовное влияние и единение повысить производительность, более успешно выполнять предназначение человека, улучшить благосостояние людей.

Гончаренко С.У.

Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України

ГУМАНІЗАЦІЯ ЯК МОРАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРИНЦИП ПЕДАГОГІКИ

Уже багато років у вітчизняній і світовій педагогічній пресі, на наукових конференціях, у навчальних закладах жваво обговорюються проблеми гуманізації освіти. Проблеми ці далеко не нові в педагогічній науці і практиці, більше того, вони притаманні їм одвічно, бо освіта й виховання людей, чому служить педагогіка, є гуманними за своєю суттю. Однак, останнім часом вони стали особливо актуальними у зв'язку з новим розумінням мети освіти, яка має забезпечити розвиток здібностей цілісної особистості, необхідних і їй, і суспільству, залучення її до активної участі в житті, поєднання буття індивідуальної людини з культурою. На відміну від формалізованої передачі дітям знань і соціальних норм, згідно традиційного розуміння освіти, гуманізація передбачає становлення і вдосконалення унікальної цілісної особистості, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей (самореалізації), відкрита для сприймання нового досвіду, здатна на свідомий і відповідальний вибір в різноманітних життєвих ситуаціях.

Таке розуміння мети освіти визначило інновації в освіті в останні роки, спрямовані на подолання в традиційному навчально-виховному процесі його знеособленого характеру і явної чи завуальованої регламентованості, при якій пропонувані учням знання не є предметом їхнього свідомого вибору.

Сьогодні багато говорять про "школу майбутнього". Пропоновані програми передбачають підчас навіть найдрібніші деталі навчального процесу. Скрупульозно і прискіпливо, десятки разів переробляються навчальні плани і програми. Але ніде, повторюю, ніде

не звучить думка про принципову відміну якості нинішнього знання від того, яке чекається в постіндустріальному суспільстві при інформаційному виробництві. Постіндустріальна стадія розвитку цивілізації викликає необхідність не просто підвищення рівня освіти, а формування іншого інтелекту, мислення, ставлення до виробничо-технічних, соціальних, інформаційних реалій, які швидко змінюються. Нинішня система професійної освіти націлена на масове виробництво індустріального типу і впровадження існуючих соціально-економічних і політичних відношень. Вона продовжує штампувати спеціалістів з масовидним типом мислення, в якому головну роль відіграють заучені у формі "наукових молитов" шаблони і кліше, здатні задовольнити не масове виробництво. І до тих пір, поки освітня система штампуватиме спеціалістів саме з масовидним типом мислення з маніпульованою свідомістю, ні про яку перебудову індустріального суспільства в постіндустріальне не може бути й мови. Ми топтатимемося на місці, чекаючи нової рятувальної панацеї від "цивілізованого Заходу".

З практичною реалізацією ідей гуманізації освіти пов'язуємо сьогодні свої сподівання на успіх розбудови української системи. Гуманізація освіти – це не чергова данина педагогічній моді, не сьогоднішнє бездумне копіювання моделей зарубіжної школи. Дефіцит гуманності породжує бездуховність освіти й школи, є джерелом технократичних установок у мисленні, які нерідко спричиняють глобальні проблеми людства. Коли я говорю про технократичне мислення, то я маю на увазі не примітивне його розуміння як невід'ємної риси представників науки взагалі і технічного знання зокрема. Воно може бути притаманним і політичному діячу, і представнику мистецтва, і гуманітарію. Технократичне мислення – це світогляд, істотними рисами якого є примат засобу над метою, часткової мети над смислом і загальнолюдськими інтересами, символу над буттям і реаліями сучасного світу, техніки над людиною та її цінностями. Істотною рисою технократичного мислення є погляд на людину як на компонент системи, який можна навчати і програмувати, як на об'єкт самих різноманітних маніпуляцій, а не як на особистість, для якої характерна не тільки самодіяльність, але й свобода по відношенню до можливого простору діяльності.

Гуманістична стурбованість кризою освіти – це не снобістські умонастрої педагогічної інтелігенції. Ця стурбованість виражає не лише тривогу за освіту, її стан і перспективи, але й тривогу за долю країни. Занепад, деформація освіти, її невідповідність вимогам суспільного розвитку – це надзвичайно серйозна складова кризи суспільства, яка не лише каталізує але і значною мірою детермінує її,

оскільки в свою чергу є породженням хвороб суспільства і передусім помилок і хиб політики держави. Дегуманізація освіти є одночасно і дегуманізацією суспільства, його інститутів і відносин. Цей процес підриває національну безпеку держави (оскільки сьогодні лінія оборони проходить не через зарослі мохом шахти з поржавілими балістичними ракетами, а через учнівські парти і студентські столи), підриває перспективи соціального прогресу, звужує горизонти демократії і вихолощує її цінності, перетворюючи життя людини у функціонування в обездуховленому соціумі.

В Україні кілька років тому відшуміли словесні баталії на фронтах побудови нового змісту освіти і її гуманізації і наступила тиша. Основоположні проблеми гуманізації освіти, пов'язані з обґрунтуванням мети навчання й виховання, їх теоретичного і організаційно-методичного забезпечення, по суті справи, залишилися ніби "поза кадром" розбудови вітчизняної середньої і вищої школи. Згадка про них сьогодні в різних документах є швидше даниною термінологічній моді, а не свідомим формуванням одного з найважливіших напрямків розвитку української школи. Ми в черговий раз забули, що виробленню демократичного і гуманістичного мислення найбільше сприяє культурологічний підхід до побудови концепції змісту освіти, що антинауково розглядати зміст освіти як просту суму створених незалежно один від одного навчальних предметів. І знову серйозну роботу з визначення гуманізованого, цікавого і посиленого змісту освіти підмінили технократичними іграми з проектами навчальних планів, вигадуванням нових занадто патріотичних навчальних предметів.

Далеко не все гаразд з розумінням суті понять "гуманізація" і "гуманітаризація" освіти чи школи. Найчастіше в публікаціях, у виступах багатьох авторів гуманізація освіти розглядається занадто спрощено. Одні все зводять до формального перерозподілу навчального часу на користь предметів гуманітарного циклу. Інші додають до цього необхідність значного збільшення обсягу знань з традиційно гуманітарних наук. Нарешті, особливо популярними є пропозиції на доповнення до існуючих традиційних гуманітарних предметів в навчальних планах ряду ще більш "гуманітарних" і людинознавчих предметів. Не заперечуючи певної користі таких заходів, вважаю, однак, що зведення гуманізації освіти лише до вдосконалення її гуманітарної компоненти не дає очікуваних результатів. Великий обсяг гуманітарних знань може чудово поєднуватися з низькою загальною культурою, бездуховністю і аморальністю. При такому розумінні гуманізації освіти мимоволі виникає, по-перше неправильне враження, ніби вона зовсім не стосується природничих, технічних і

технологічних знань По-друге широка сучасна мода на таку гуманізацію, підтримана у свій час нормативними документами Міністерства освіти і науки України, є досить небезпечною тенденцією чергового перекосу чи дисбалансу в освіті, проявом широко розповсюдженого нині у всьому світі педагогічного анти-сцієнтизму (антинауковості).

Гуманізація освіти в її правильному розумінні розглядає гуманітарну, природничу і технічну освіту не як антиподи, а як дві сторони єдиного цілого, і мову веде не про їх протиставлення, не про пріоритети однієї освіти над іншою, а про пошуки шляхів поліпшення однієї і другої в їх єдності і зв'язку. Не існує проблеми двох культур, а є проблема культури і безкультур'я. Культура за самою своєю суттю єдина, універсальна, інтегральна. В основі цієї єдності стоїть людина. Культура не може бути антилюдською, антигуманою, втрачати або порушувати масштаб людини.

Сьогодні в нашій країні існують різні концепції змісту освіти, корені яких беруть початок в минулому, кожна з них зв'язана з певним тлумаченням місця і функцій людини в світі і в суспільстві. Витоки протистояння демократії і гуманізму, з одного боку, і авторитарних, тоталітарних позицій, з другого, в кінцевому рахунку беруть початок з різного розуміння цих функцій. Людина – мета чи засіб, держава для неї чи вона для держави. Навіть тимчасова уступка, теоретична чи практична, на користь концепції людини як засобу, а не мети суспільного розвитку, не абсолютної цінності, з неминучістю віддаляє нас від гуманізму і демократії. Такий трагічний урок дало нам минуле століття.

Розвиток системи освіти нерозривно пов'язаний з станом суспільства і відображає його суперечності.

Сьогодні світ потребує теорій, стійкого економічного розвитку, які мають прийти на зміну теоріям ринкової економіки, які зводять багатство і різноманітність людського життя виключно до економічного виміру, до задоволення споживацьких інстинктів. Не можна ставити в один ряд торгівлю помідорами з ринком освітніх послуг.

Безпрецедентне зростання і поширення нових інформаційних технологій несуть у собі загрозу дегуманізації і заміни духовних цінностей технологічними поняттями і принципами. Не можна допустити, щоб технології перетворилися у зміст освіти й життя, вони повинні служити їм, а не підкорятися їм. Гуманізація освіти може відіграти вирішальну роль в боротьбі з “віртуалізацією” світу, якщо передаватиме новим поколінням не тільки і не стільки нагромаджені знання, скільки “мудрість людства”.

Далеко не все гаразд з тлумаченням понять “гуманізація”, “гуманітаризація”, часто вони помилково ототожнюються.

Гуманізація освіти стосується і питань її організації – навчання, виховання, управління. Гуманізація реалізується (може й повинна реалізуватися) у всій системі освіти, пронизує гуманітарну і природничо-наукову освіту, сферу технічних, сільськогосподарських і всіх інших наук.

Гуманізація професійної освіти, як один з нових соціально-педагогічних принципів професійної педагогіки, що відображає спрямованість розвитку системи професійної освіти на гуманні стосунки в суспільстві як загальнолюдську цінність передбачає таку зміну організаційних норм, змісту, методів, засобів професійної освіти, яка ґрунтується:

1) на збагаченні змісту праці, обмеженої вузькофункціональними виконавчими рамками, за допомогою впровадження виробничих і педагогічних технологій професійного навчання, орієнтованих на підготовку фахівців широкого профілю і високої кваліфікації, на нові економічні форми організації і стимулювання праці, на розвиток індивідуальної і колективної ініціативи робітників;

2) на підвищенні у студентів задоволення навчанням і працею, яке ґрунтується на взаємозв'язку економічних і педагогічних механізмів стимулювання професійного навчання і діяльності;

3) на розширенні в змісті професійної освіти кола гуманітарних дисциплін;

4) на формуванні гуманних відносин між студентами та інженерно-педагогічними працівниками, при яких кожна людина ставиться до іншої як до самої себе, а до себе – як до іншої, виходячи з мети і завдань.

Гуманітаризація відноситься лише до навчально-виховного процесу, при чому далеко не весь зміст гуманітарних наук може сприяти гуманізації освіти. Гуманітаризацію освіти часто розуміють так: необхідно відкрити нові факультети гуманітарної підготовки, збільшити число відповідних спеціальностей (останнім часом – політологи, соціологи, менеджери, тощо), тобто посилити роль тих тенденцій підготовки студентів, які розуміються як гуманітарні, запровадити посаду проректора з гуманітарних проблем.

Гуманітаризація протистоїть притаманному нашій попередній освітній системі утилітарному технократизму, неувазі до людини і духовних цінностей. Гуманітаризація не специфічно вітчизняне, а світове явище, в якому відображаються загальні глобальні процеси. Вона спрямована на поворот освіти до цілісної картини світу – світу культури, світу людини, на олюднення формування гуманітарного і системного мислення.

На практиці гуманітаризація часто розуміється лише як посилення позицій традиційних гуманітарних дисциплін і запровадження ще "більш гуманітарних". В цій ситуації виникають зіткнення в боротьбі гуманітаріїв і не гуманітаріїв за освітній простір, а також всередині співтовариства гуманітаріїв за пріоритети тієї чи іншої гуманітарної науки.

Природничо-наукові і навіть технічні чи технологічні знання такі ж важливі сьогодні для загального кругозору як і відомості з гуманітарних галузей людської культури, – літератури, мистецтва, культури. Суть генетичних законів Менделя, теорія відносності Ейнштейна, лазери, поняття симетрії, закони еволюції, що таке ДНК і за що присудили Нобелівську премію Альфьорову чи Рентгену. Не знаючи цього, людина не може претендувати на освіченість так само, як коли б для неї Шекспір, Фауст, Моцарт чи Верді, Франко, "Енеїда", Цезар, Альохін, чи Врубель були всього лише поєднанням літер.

Гуманітаризацію освіти впровадити в життя середньої, технічної і вищої школи аж ніяк не легко. Досить часто під лозунгом гуманітаризації навчання скорочується математичний апарат природознавства. Декому здається, що "гуманітарне природознавство" – це природознавство без формул, без розв'язування задач, без будь-яких розрахунків, обчислень і доведень, навіть без наукових теорій, а просто загальні міркування, чисто описові вивчення. В результаті зникає сила наукових законів; природознавство втрачає вірогідність чи достовірність. Такий підхід серйозно загрожує рівню освіти в цілому, компрометує важливу ідею гуманітаризації.

Досягаючи цілей, спрямованих на гуманітаризацію освіти, не можна професіоналізацію чи спеціалізацію протиставляти загальнокультурній гуманітарній підготовці студентів, не можна йти по шляху простого арифметичного додавання негуманітарного і гуманітарного знання. Метою гуманітаризації не може бути подолання професіоналізації і спеціалізації як чогось ворожого гуманітарному началу в людині. Необхідно діяти не в супереч, а згідно з логікою, яка "здається" майбутньою професією, спеціальністю. Не слід додавати до неї нуль, що має загальнолюдське значення, краще шукати у світі культури те, що зв'язує спеціально-професіональне з загальнокультурним, що може стати продовженням майбутньої професії. Насамперед це філософські і соціологічні проблеми спеціальності або історія відповідної сфери діяльності.

Гуманізація освіти є складним системним чи інтегративним утворенням, основним завданням якого є створення всіх умов для розкриття здібностей особистості, задоволення її потреб в інтелектуальному, духовному, моральному і фізичному розвитку. Гуманізація

освіти закликає повернутися до кантівського розуміння людини як мети, а не засобу.

В гуманізації освіти можна виділити кілька аспектів (або принципів):

1) гуманітаризацію освіти як систему заходів спрямованих на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті освіти і таким чином на формування особистісної зрілості учнів чи студентів;

2) її фундаменталізацію;

3) діяльнісне спрямування освіти;

4) її національний характер.

Виділяємо ми ці чотири аспекти гуманізації за такою основою. Основна суть гуманізації освіти – її орієнтація на формування переконань особистості, які розуміються в широкому значенні як формування наукової картини світу, світогляду і прагнення до його реалізації в емоційній (гуманітаризація), інтелектуальній (фундаменталізація) і вольовій (діяльнісне спрямування) сферах. Крім того, інтегративною якістю особистості є її національний менталітет, який надзвичайно сильно впливає на весь устрій життя як окремої людини, так і всього суспільства і, який повинен враховуватися і в освіті (національний характер освіти)!

Можна виділити два аспекти гуманітаризації освіти. Перший передбачає нарощування в меті освіти знань про людину, людство, людяність, виділення гуманітарного аспекту всіх навчальних предметів. Це завдання має розв'язуватися у процесі конструювання навчального плану і побудови відповідних навчальних предметів.

Другий аспект – поліпшення якості вивчення гуманітарних предметів, подолання сциєнтистського чи технократичного підходу, здатного перетворити, наприклад, навчання літератури у вивчення.

Особливо складним і відповідальним є завдання гуманітаризації вивчення природничих і технічних предметів. Його можна і треба розв'язувати шляхом виділення в кожному предметі одних і тих же частин загальнолюдської культури, їх величезного гуманістичного потенціалу для інтелектуального розвитку учнів. У цьому випадку зміст будь-якого навчального предмета, в тому числі математики, фізики, хімії, інформатики зможе реалізувати серед інших завдань, також і функцію розвитку творчих здібностей учнів, їх емоційної сфери і ціннісної гуманістичної орієнтації. Наприклад, не має принципової різниці у фізичній суті процесів, які відбуваються, з одного боку, в лазері, який використовується для лікування в медицині, а з другого – в лазері для точного наведення на ціль бомб і снарядів. Вчений-фізик, поки він діє строго в рамках своєї науки, не

розрізняє цих лазерів, описує одними і тими ж формулами. Однак учитель фізики чи професор фізики не має морального права так робити. Його розповідь про можливість застосування цього досягнення сучасної науки з гуманною чи антигуманною метою буде частиною виховання.

Результат такого спрямування освіти – становлення людини здатної до співчуття, співпереживань, яка поважає себе і здатна поважати інших, незалежна в судженнях, відкрита для іншого розуміння і несподіваних думок.

Природничі науки за самою своєю суттю є гуманітарними. Вони є основою наукового світогляду людини. Революція у природознавстві на початку ХХ століття, змусила людство звернути особливу увагу на його гуманітарний потенціал – величезний вклад в розвиток філософії, теорії пізнання, світогляду, мови і культури. Методи наукового пізнання в природознавстві істотно вплинули на розвиток суспільних наук і стали парадигмою сучасних методів пізнання.

Зрозуміло, що гуманізація вивчення природничих і технічних наук не означає розвалу природничо-технічної освіти в країні. Між тим на наших очах йде скорочення в середній і вищій школі предметів фізико-математичного циклу, скорочується час на їх вивчення, вони переводяться в розряд необов'язкових, другорядних. В школі вивчення математики замінюється футболом, у вузах фундаментальні науки тісняться теологією. Гуманітаризація технічної освіти, – це безперечно чудово, але якщо у нас не буде власних технарів, то не буде і свого господарства. Ми вже бачимо, що буває, коли країна переповнена юристами, економістами, політологами, соціологами. Як це не парадоксально, але від неправильного розуміння чиновниками суті гуманізації освіти найбільше постраждали саме гуманітарні предмети. Досить поглянути на стан вивчення української класичної літератури, а не сучасних літературних сурогатів, чи вітчизняної історії.

Сьогодні, думаючи про людину ХХІ століття, я висловлюю незадоволення не стільки з приводу того, що вона запише на “магнітні диски” своєї пам'яті на моїх лекціях фізики, не про те, чи створить вона в майбутньому штучний інтелект, штучне серце чи джерело енергії, яке його замінить, а зовсім з іншого приводу: чим вона керуватиметься при виборі своїх цілей і засобів їх досягнення, відрізняючи зло від добра, які критерії і оцінки стануть фундаментом її моралі, як сформувати її мислення вільним і нетрафаретним. Як зробити так, щоб вона пропускала наукові знання не лише через розум, але й серце. Знання, що не пройшли через серце – дуже небезпечні. Як тут не згадати відомого фізика, нобелівського лауреата, який на зауваження про трагедію Хіросіми заявив, що то була чудова фізика.

Сьогодні, як ніколи, потрібен духовно орієнтований, біоетичний підхід у вивченні природничих і технічних наук у школі і вузі, який базується на принципах гуманізації освіти.

Як би високопарно ми не говорили про гуманізацію, про духовність, ми завжди повинні розуміти, в якому світі ми будемо жити і в якому світі живемо. Ми вступили нібито в постіндустріальний період, коли майже асі технології ґрунтуються на так званих нанотехнологіях, тобто на елементах розміром у 10^{-13} м. Це розмір атома коли буквально з атома конструюються так звані чіпи, елементні бази будь-якого сучасного приладу. А з другого боку, швидкодія зібраних елементів, наделементних баз, комплексів досягає 10^{15} операцій за секунду, що дає змогу володіти всією інформацією, яка є в світі, одночасно. Зрозуміло, що країни, які володіють такими технологіями (навіть Японія сумнівається, чи потрапить вона в їх число), в якійсь мірі диктуватимуть решті світу, свої порядки і своє ставлення до реальності. Зрозуміло, що люди, особливо молоді, засвоївши з самого свого народження вже змінені можливості техніки, технології, вони в меншій мірі вже зможуть думати про інші цінності, в тому числі й про морально-етичні загальнолюдські й національні. Головним вони вважатимуть володіння цими можливостями, володіння такими приголомшуючими відкриттями, як геном людини, можливість її клонування тощо.

Кількість слів про аспект гуманізації, зв'язаний з фундаменталізацією освіти. Сьогодні увага вчених: педагогів в різних країнах світу повернута до проблеми фундаменталізації вищої освіти. Ця проблема обумовлена тим, що розвиток світової цивілізації все більш явно ставить в центр системи освіти пріоритет формування людської особистості. Фундаменталізація багатьма визначається як давно назрілим завданням, однак шляхи її реалізації обираються не завжди вірно. Фундаменталізація не може зводитися до простого збільшення об'ємів кожної з фундаментальних, природничо-наукових і гуманітарних дисциплін: аналіз існуючих навчальних планів і програм показує, що можливості тут вже практично вичерпані. Мова може йти про якісно нові цілі освіти, про нові принципи відбору і систематизації знань, про створення фундаментальних навчальних курсів з кожної з традиційних природничо-наукових і гуманітарних дисциплін і їх взаємоузгодження для досягнення нової якості освіченості особистості і суспільства.

Не маючи змоги детальніше говорити про ці речі, я хочу лише підкреслити, що фундаменталізація освіти як нова освітня парадигма відображає потреби людської цивілізації в ХХІ ст. На жаль, в педагогічних колах України, і передусім в освітянських і наукових чинов-

ників відсутнє розуміння важливості фундаменталізації освіти. Про це сказав наш президент на урочистому засіданні з приводу 12-річчя незалежності України: "Заклики про культ знань ми повторюємо часто. Але далі слів справа не йде. Більше того, в наших наукових і освітніх колах навіть почалося згортання фундаментальних досліджень. Це пагубна, неприпустима тенденція". Якщо ми втратимо позиції у фундаментальній науці, "то перетворимося якщо не в сировинний, то в мізковий придаток економічно-сильніших країн". Далі президент вірно застерігає від неправильних суджень про те, "ніби вся наша система освіти застаріла, що, мовляв необхідно перевести її на чисто прагматичний рівень – замість фундаментальних наук вивчати виключно маркетинг" і, додає від себе, православ'я і гопакознавство.

Тривалий час у вузівському навчанні дотримувалися біологічного закону, який переконує, що "онтогенез повторює філогенез". Це означає, що майбутній спеціаліст повинен спочатку вивчити, скажімо фізику або математику в такому вигляді, в якому вона створювалася великими вченими XVII і XVIII ст. і лише потім одержати їх в тлумаченні кінця XX ст. Однак цей педагогічний принцип навряд чи може бути досягнутий в наш час. Між навчальною і науковою дисциплінами утворюється все більша прірва. Сучасна фізика, наприклад, і навчальна дисципліна "фізика" в технічному вузі – це два різні предмети, які все більше відрізняються один від одного. Зростає тому актуальність науки про формування освіченої людини і визначення фундаментального університетського знання.

Система фундаментальних дисциплін в класичному технічному вузі пройшла серйозне випробування часом. Однак відчуття її цілісності, нерозривності, непорушності і гармонійності – ілюзія. Перелік дисциплін у традиційному навчальному плані, який визначає фундамент так званої загальнонаукової і загальноінженерної підготовки бере початок з часів Великої Французької революції. Інтегруючого наукою за Гаспаром Монтем вважалася нарисна геометрія.

На початку третього тисячоліття змінилася не лише класифікація наук, але й поле діяльності інженера. Сучасний, наприклад, інженер-машинобудівельник працює не лише в традиційних галузях промисловості, таких як моторобудування, автомобілебудування, верстатобудування, але і у все зростаючій мірі в галузях, де особливо вимагаються фундаментальні знання в галузі розрахунку, конструювання і технології. Це може бути опрацювання технології виготовлення елементної бази напівпровідникової електроніки і відповідного технологічного обладнання або проектування необхідного виробництва, або опрацювання гідроавтоматики екскаватора листопротного стану.

Впровадження ЕОМ привело до того, що інженер-машинобудівник працює з математичним і програмним забезпеченням, скажімо, при числовому програмному управлінні верстатами або виготовленні конструкторських креслень. Все більшу роль при цьому відіграє економічний розгляд технічних задач, тому інженер-машинобудівник працює також в економічних відділах підприємств або є їх керівником, оскільки має ґрунтовні знання в галузі економіки і організації виробництва.

Співставляючи навчальні плани Г. Монте із сучасними, можна бачити, що останні істотно збагатились другорядними дисциплінами. Порушена їхня логічна стрункість і системність. Класичні курси набули характеру реліктових. Мозаїка слабо зв'язаних між собою дисциплін стала важкодоступною для засвоєння.

Все це означає, що при опрацюванні тенденції багаторівневої системи вищої технічної освіти слід, передусім, визначити як базу знань цілісну систему дисциплін, які визначають основи фундаментальної (загальнонаукової і загальноінженерної) підготовки інженера. Лише такий зміст освіти буде адекватним сучасній ситуації в науці і техніці.

Гуманізація освіти – це вимоги часу, реальність сучасної системи освіти. Хоч не завжди вона однозначна і вірно розуміється. Але це не лише практична проблема, вона вимагає і зваженого наукового осмислення. Гуманізація – один з принципів реформування сфери освіти і одна з найважливіших проблем теорії освіти, науки про освіту.

Введення цього принципу в професійну педагогіку продиктовано необхідністю народження технократичних тенденцій у професійній підготовці робітників і спеціалістів, які зводять їхню роль до однієї з функцій у виробничому процесі, що особливо характерно для індустріального типу виробництва.

Костоґриз С.Г., Красильникова Г.В.
Технологічний університет Поділля

**ПРАКТИЧНІ ШЛЯХИ ІНТЕГРУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ
УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТЯНСЬКИЙ
ПРОСТІР НА ПРИКЛАДІ ТЕХНОЛОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ПОДІЛЛЯ**

Процеси вступу людства на перетині тисячоліть до нового типу цивілізації, опанування нових способів і різновидів прогресу ставить перед людиною, а значить і перед освітою – сферою, що годує людство